

Suvremena slikovnica u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na suodnos slike i teksta

Diana Zalar

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

diana.zalar@ufzg.hr

Sažetak

Slikovnica je umjetničko djelo koje se u mnogočemu razlikuje od ilustrirane knjige, posebice svojom karakteristikom da govori dvostrukim jezikom: tekstom i slikom. Ilustracija u ilustriranoj knjizi pojašnjava ili oslikava priču ili pjesmu, pomaže čitateljevoj mašti, ali je uvijek subordinirana tekstu, podređena njemu. U pravoj slikovnici ilustracija u krajnjem slučaju ima barem ravnopravnu ulogu tekstu, vrlo često glavnu ulogu, a ponekad nije popraćena baš nikakvim tekstom. Slika je često informacijski obilnija od teksta. Zato slikovnicu suvremeni teoretičari nazivaju i dvojnim diskurzivnim žanrom, djelom na susretištu verbalnih i vizualnih umjetnosti. Ovakvo posredovanje sadržaja na osobit način uključuje čitatelja u iznalaženje značenja. Jesu li toga svjesni autori recentnih hrvatskih slikovnica? O čemu i kako govori suvremena hrvatska slikovnička produkcija? Kakvi su njezini dosezi u ovom trenutku? D. Zalar govorit će o tomu koje slikovnice pristižu posljednjih godina na natječaj za dodjelu Nagrade *Ovca u kutiji*, za koju postoje dva ravnopravna prosudbena povjerenstva – stručni i dječji. Izdvojit će najzanimljivija djela.

I. Neke važnosti o hrvatskoj slikovnici

Slikovnica kao povijesna činjenica

Od druge polovice devetnaestog stoljeća, kad se u Hrvatskoj pojavljuju slikovnice za djecu, pa sve do danas, ova je umjetnička vrsta nadahnjivala mnoštvo umjetnika i doživjela je svakojake mijene. Kako su već napisali Berislav Majhut i Štefka Batinić, u nezaobilaznom djelu kad je o slikovnicama riječ – *Od slikovnjaka do Vragobe, hrvatske slikovnice do 1945.* (Hrvatski školski muzej, Zagreb, 2001.), u Hrvatskoj se slikovnica pojavljuje kad je dječja književnost namijenjena školskoj populaciji postala već vrlo isplativ posao. Distribucija i prodaja ilustriranih dječjih knjiga već je bila uhodana otkupom za nagrađivanje djece u školama. Autori tekstova uglavnom su bili hrvatski, a ilustratori inozemni. Zapravo se ponajprije tekstualizirala slika, a ne onako kako današnji čitatelj očekuje – da se ilustrira tekst. Često se nisu bilježila imena ilustratora, sve dok nakladnici nisu počeli plaćati ilustratorima za izradu ilustracija. Imena inozemnih likovnih umjetnika nisu domaćem čitateljstvu bila važna i uopće je vladalo mišljenje

da ilustracije u ilustriranoj knjizi nisu nužan ni njezin sastavni dio. Kad, primjerice, suvremena spisateljica Nada Mihelčić danas ustraje na tomu da joj knjigu priča ilustrira Tomislav Torjanac, ona je istodobno svjesna značenja autorske ilustracije u današnjem knjižnom i kulturnom svijetu. Posve drugačija situacija u drugoj polovici devetnaestog i prvoj polovici dvadesetog stoljeća, kako zaključuje gore spomenuti dvojac, rezultirala je time da je poznato trostruko više autora tekstova negoli autora ilustracija kad je riječ o knjigama do 1945. godine. A i odnos pisaca prema vlastitim djelima bio je drugačiji nego danas (sjetimo se da *Dječju čitanku o zdravlju* iz 1927. godine, koju je ilustrirao Vladimir Kirin, a napisala Ivana Brlić-Mažuranić, potonja nije ni potpisala). K tomu često u tim izdanjima nedostaje navođenje godine izdanja, imena nakladnika i slično. Kad je riječ o slikovnicama, zbog velikih naklada inozemne slikovnice često su jeftinije od domaćih. Međutim, ovom prilikom treba nešto osobito istaknuti: činjenicu o bržem i svestranijem razvoju likovne komponente slikovnice od tekstualne. Ova činjenica stoji do dana današnjega.

Slika je, bez obzira na primarnu funkciju koju joj daje nakladnik, doživjela različite "tretmane": davala joj se pedagoška funkcija, bila je čak neka vrsta oglasnika za marketinške proizvode, stavljalo ju se u poziciju potrošne robe koja treba samo vizualizirati ono o čemu je riječ u tekstu... međutim, u nekim je izdanjima bila na prvome mjestu i luksuz i umjetnost. Tekst je pritom u najstarijim slikovnicama bio uglavnom u pedagoškoj funkciji, rjeđe umjetničkoj, ali paralelnog razvoja u međugri teško da se moglo naći. I ovo potonje ostat će također konstanta do dana današnjeg, osim u časnim iznimkama o kojima će nešto kasnije biti riječi.

Od tridesetih godina dvadesetog stoljeća, hrvatsku ilustraciju oblikuju gotovo svi slikari, kipari i osobito grafičari, strip-crtači, autori crtanog filma. U pedesetim i šezdesetim godinama, zbog djelovanja različitih utjecaja – a među njima je još nedovoljno istražen utjecaj ključne osobe u hrvatskom izdavaštvu za djecu, koja je tada pokrenula ili preuzela uredništvo za čak desetak biblioteka različitih profila i čvrsto stajala na poziciji da se djeci ne smije pružati na čitanje i gledanje bilo što – riječ je o Grigoru Vitezu – dolazi do raslojavanja među ilustratorima koji se grupiraju kao ilustratori dječjih knjiga i udžbenika, novinski ilustratori i animatori, te do autorskoga koncepta slikovnice kao samostalnoga stvaralačkog projekta likovnog umjetnika.

Prijeloman događaj bilo je i učlanjenje samostalne Hrvatske kao zemlje članice međunarodnog udruženja IBBY-a (International Board on Books for Young People) nakon završetka Domovinskog rata. Intenzivirala se promocija hrvatske dječje knjige u inozemstvu, pa i na međunarodnim izložbama i sajmovima dječje knjige (Bratislava, Bologna). Naravno, likovnim umjetnicima ta promocija ponešto je lakša nego piscima koji su kronično nedovoljno prevedeni pa se, shodno tome, i slikovnica lakše promovira u drugim zemljama. Sve ovo potaknulo je ozbiljnije proučavanje slikovnice pa je održan i stručni skup naziva *Kakva je knjiga slikovnica* u organizaciji Knjižnica grada Zagreba 1999. godine. U Zagrebu je održan već treći međunarodni biennale dječje, knjižne, novinske i reklamne ilustracije. U katalogu ilustratora od 50-ih godina do danas, možemo naći više od sedamdeset ilustratora dječje knjige koji su ilustrirali više

od tri ilustrirane knjige i slikovnice. Neki od njih danas su vrlo afirmirani u zemlji i inozemstvu. Primjerice, Svetlan Junaković, Vjekoslav Vojo Radoičić, Ivan Antolčić, Dubravka Kolanović, Joško Marušić, Ivan Lacković-Croata, Andrea Petrlik-Huseinović, Otto Reisinger, Danica Rusjan, Ivan Vitez, Mladen Veža dio su povijesti hrvatske slikovnice i općenito ilustracije. Marcela Hajdinjak-Kreč, Sanja Rešček, Pika Vončina, Frano Petruša, Ninoslav Kunc, Darko Macan, Edvin Dragičević, Tomislav Torjanac, Zdenko Bašić istaknuti su umjetnici mlađe generacije. Ima i drugih. Neki od njih stvaraju na različitim poljima, od stripa, slikovnica, do školskih udžbenika. Mnoštvo je pisaca čija su djela u Hrvatskoj pretočena u slikovnice: Sunčana Škrinjarić, Stanislav Femenić, Ljudevit Bauer, Luko Paljetak, Zvonimir Balog, Grigor Vitez, Nevenka Videk, Gustav Krklec, Danijel Načinović, Željka Horvat-Vukelja, Vesna Parun, Ratko Zvrko, Sanja Lovrenčić, Hrvoje Kovačević i drugi.

O Nagradi “Ovca u kutiji”

Nagradu za najbolju hrvatsku slikovnicu utemeljila je umjetnička organizacija Autorska kuća 2005. godine u Zagrebu. Dobila je ime prema motivu iz proslavljene fantastične priče *Mali princ* Antoine de Saint-Exupéryja. Cilj je pokretanja Nagrade “Ovca u kutiji” vrednovanje slikovnice kao književno-likovnoga visoko vrijednog umjetničkog djela. Održava se svake jeseni u sklopu Festivala *Pazi knjiga!* čiji je organizator prve tri godine bila Autorska kuća, a sada je Knjiga u centru. Stručni žiri, kao i neovisan dječji žiri, biraju najbolju slikovnicu, pri čemu se podjednako pazi na kvalitetu teksta i na kvalitetu ilustracije, a osobito na povezanost i nadopunjavanje tih dvaju elemenata. Uz nagradu se dodjeljuju i pohvale za najuspješnije slikovnice. Pokrovitelj je Nagrade “Ovca u kutiji” turistička agencija *Sai tour* koja svake godine nagrađene autore vodi na sajam dječje knjige u Bologni. Zahvaljujući pokroviteljstvu Gradskog ureda za kulturu Grada Zagreba, kao i Ministarstva kulture RH, organizatori festivala svake godine podijele određeni broj knjiga (između 300 i 500 komada) mlađim posjetiteljima.

O posebnostima slikovnice kao žanra

Prema suvremenim proučavateljima slikovnice, među kojima je i Smiljana Narančić-Kovač, slikovnica kao umjetničko djelo objedinjuje dostignuća verbalnih i vizualnih umjetnosti. Slikovnica ne posreduje umjetnost na isti način kako je posreduju ilustrirane knjige, romani ili zbirke poezije jer je njezin cjelokupni dizajn u igri posredovanja značenja. Pritom se misli na detalje kao što su korice, slog, tipografija, veličina, raspored riječi na stranici, nulti arak, biografije autora, paginacija i još mnogo toga što slikovnicu čini zapravo trodimenzionalnom knjigom, predmetom-umjetninom. Stoga je i čitanje i gledanje slikovnice zapravo posve drugačiji proces od čitanja romana ili zbirke poezije. Čitatelj postaje sudionik u stvaranju značenjskih slojeva slikovnice jer čitanje postaje interaktivan proces, a ne strogo linearan kakav je u drugim žanrovima. U nelinearnim mogućnostima čitanja, slikovnica se najviše približila suvremenim interaktivnim pričama i hibridnim knjigama sa zaslona računala, budući da čitatelj može i treba slikovnicu

više puta pročitati kako bi osvijestio na posve individualan način njezino značenje. Ponovljena čitanja ne moraju ići istim slijedom okretanja stranica kao u prvom čitanju, izbor je ostavljen čitatelju na volju. Isto tako, proces konstrukcije značenja ovisi i o sklonostima čitatelja, o tomu čemu će dati prednost u vlastitim iščitavanjima, kako će pojmiti najvažnija čvorišta gdje se susreću i međusobno komentiraju slika i tekst. Svaki dio slikovnice može konfigurirati neko značenje. Čitatelj prebacuje pozornost s jednoga na drugi segment slikovnice, vraća se na pročitano, čita drugim redoslijedom. Pritom ponekad sklapa u svojoj mašti posve nova značenja i ideje. Čitateljska pozornost ima mnogo kompleksniju zadaću pri čitanju slikovnice nego kad je riječ o strogo linearnom čitanju drugih književnih djela. Riječ je o svojevrsnoj kontekstualizaciji “na licu mjesta”, i to jednako tako na osnovu ponuđenog ispreplitanja vizualnog i verbalnog, kao i onog koje nastaje u čitateljevoj glavi. K tomu su čitanja slikovnica ne samo vizualna, nego često i taktilna, olfaktivna i auditivna iskustva.

Ilustrirane se knjige često razlikuju od slikovnica već i zbog toga što u njima ilustracije zapravo daju presjek priče i ne remete vremenski slijed priče. Od njih se ne očekuje da iskoračuju iz okvira postavljenih tekstom, nego da ga dostojno poprate. Proturječiti napisanom ili dati neku novu važnu informaciju koju u tekstu ne nalazimo, ironični komentar tekstu ili paralelnu slikovnu priču koja će komentirati tekst – ne očekuje se od ilustracije u ilustriranoj knjizi jer bi time bitno utjecala na smisao teksta u knjizi. Suprotno tomu, od ilustracije u slikovnici to se i te kako očekuje, iako nije nužno. Slika i tekst u najboljim slikovnicama uvijek su u svojevrsnom dijalogu. Baš kao i kad ljudi razgovaraju – dijalog može imati raznolike implikacije i formu.

U digitalnom dobu sve više se razvijaju i čitatelji sa višedimenzionalnom čitateljskom sposobnošću, čitatelji izmijenjenih spoznajnih i predodžbenih misaonih aktivnosti. Osjećaji koji nastaju tijekom tih aktivnosti i mijenjanje odnosa prema čitanju još nisu proučeni i pojašnjeni. Čini se da je slikovnica kao trodimenzionalni žanr najtješnje povezana s ovim procesima. Sve u svemu, riječ je o žanru koji se neprestano i ubrzano razvija, što je možda najvidljivije u slikovnicama koje nastaju u visokorazvijenim zemljama, primjerice onih engleskih autora. Nešto od tih saznanja i utjecaja vidljivo je i u jednom dijelu hrvatske produkcije.

O vrstama slikovnica

Slikovnica se kao vrsta ne može tako lako odrediti, tim više što svaka podjela vrlo brzo podliježe vremenu i zahtijeva preispitivanje. U tomu se zrcali još jedna karakteristika ovoga žanra: velika sposobnost mijene. Zapažene vrste, s obzirom na udio teksta, do sada su bile: slikovnica bez riječi, s minimalnim tekstom, piktografske, u stihovima ili prozi; s obzirom na formu: leporello, pop-up, nepoderive, slikovnica-igračka, multimedijaska slikovnica i sl.; s obzirom na strukturu izlaganja: narativne, tematske; s obzirom na sadržaj: ABC slikovnice, o životinjama, o svakodnevnom životu, o igrama, fantastične slikovnice; s obzirom na sudjelovanje konzumenta: one kojima se dijete samostalno služi, one uz koje je potrebna asistencija odraslog, interaktivne slikovnice; s obzirom

na likovnu tehniku: fotografske, lutkarske, slikovnice stvarnih dječjih crteža i crteža umjetnika, strip-slikovnice itd. Suvremena dječja knjiga, posebno slikovnica, pred djecu i odrasle otvara mnoštvo vrlo životnih tema koje uključuju iskustva u obitelji, školi i na svim pozornicama stvarnog, svakodnevnog života. Knjiga za najmlađe ne ograničava se samo na lijepe događaje i doživljaje, već se trudi obuhvatiti život u njegovoj punini – i riječju i slikom. Tako se u knjižno razvijenom svijetu sve više razvija tzv. problemska slikovnica u kojoj nema zabranjenih tema, a dijete je središnji lik u shvaćanju slobodnog i nesputanog razvoja malenih. Mislim da se svaka dobra slikovnica može shvatiti problemski. U svakoj leže zanimljiva životna pitanja, nastala ona prije koje stoljeće ili sasvim nedavno.

II. Suvremena hrvatska slikovnica

Promotrimo li izdanja hrvatskih slikovnica tiskanih u nekoliko posljednjih godina, zamijetiti ćemo nekoliko zanimljivih pojava:

- **osviještenost nekolicine autora o specifičnostima slikovnice kao žanra**

Kao primjer iz najnovije povijesti hrvatske slikovnice mogu se navesti slikovnice koje je oslikao Tomislav Torjanac prema pjesmama Grigora Viteza *Kako živi Antuntun* i Ratka Zvrka *Grga Čvarak*. Posao je tim zahtjevniji jer je riječ o antologijskim pjesmama odavno uvrštenima u obvezatnu lektiru. To nije spriječilo T. Torjanca da ih sagleda i prikaže u posve novom, duhovitom i individualnom izrazu, pritom ispisujući stihove rukom, tj. ne koristeći računalna slova.

- **sve češće pojavljivanje vrijednih slikovničkih izdanja u različitim hrvatskim gradovima i veća pozornost slikovnici**

Ove činjenice, s jedne strane, rezultiraju time da autori slikovnica češće nego prije dobivaju nagrade u konkurenciji s drugim žanrovima. S druge strane, može se reći da su se pojavila vrijedna izdanja koja govore o baštini različitih hrvatskih krajeva. U Šibeniku FAUST LETEĆI ČOVJEK (Zdenka Bilušić), u Dubrovniku RUĐER BOŠKOVIĆ (Snježana Paušek-Baždar, Pika Vončina) te CVIJETA ZUZORIĆ (Slavica Stojan, Ivan Vitez), a u Splitu PRIČE IZ MUZEJA (Jasen Boko, Edvin Dragičević), LEGENDA O CRVENOM JEZERU (Sanja Ujević, Zoran Perdić-Lukačević). *Priče iz muzeja* zapravo su zanimljiv primjer na razmeđu slikovnice i ilustrirane knjige, a u svima je zanimljiv odnos između ilustracije i teksta. Svaka od navedenih slikovnica izuzetno je likovno ostvarenje, a tekst je najuspješniji u slikovnicama *Faust leteći čovjek* i *Priče iz muzeja*. Vrlo je zanimljiva i slikovnica koju je tiskao Muzej triljskoga kraja PRIČA O GAJU LABERIJU (Ibrahim Agačević, Zoran Perdić Lukačević) u kojoj upoznajemo jedan mali, ali vrlo ljudski i djeci blizak motiv. Riječ je o zagonetki nadgrobnog spomenika za dječaka kojemu se životna priča može samo nagađati, a autori su je uobličili u maštovito ruho s originalnom patinom davnih vremena.

- **porast broja turistički usmjerenih slikovnica** koje osvještavaju bogatstvo i raznolikost nekog dijela naše zemlje, bilo u kulturnom, bilo u geografskom,

bilo u nekom drugom smislu

Ova skupina ne može se oštro izdvojiti od prethodne.

FRANJO ŽUČAK I ZBIRKA KUKACA, FRANJO ŽUČAK U VARAŽDINSKOM STAROM GRADU (Dubravka Rovičanac, Dubravo Kastrapeli). Serija poučnih slikovnica sa svrhom reklamiranja varaždinskog muzeja. Dobro zamišljene i kvalitetne slikovnice. Ilustracije su zanimljive i privlačne, boje su tople. Grad Varaždin prikazan je s ljubavlju. Tekst ponekad izlazi iz ozbiljnih okvira onda kad se čitatelj tomu najmanje nada, što je svakako kvaliteta.

NIKOLA TESLA IZUMITELJ BUDUĆNOSTI (Sani Sardelić, djeca iz Smiljana). Riječ je o suradnji Muzeja Like Gospić s Gradskim muzejom Korčula i djecom područne škole Smiljan te njihovom starijom braćom i sestrama. Djeca su nacrtala sjajne ilustracije, bogate koloritom, unutrašnjim nabojem, prigodno može se reći – vrlo naelektrizirane. Tekst Sani Sardelić također je zanimljiv, ali varira u izrazu. Bilo bi bolje da je autorica tekst ponešto skratila, konkretizirala situacije dajući ispovjednom tonu Nikole Tesle mogućnost lepršavije komunikacije s mladim čitateljem, i izostavila sintagme poput “tehnološki napredak”, “strani ulagači” i sl.

Već iz ovoga malog izbora slikovnica u kojima veliku ulogu imaju muzeji i kulturne ustanove naše zemlje, vidi se da je slikovnica već ozbiljno shvaćena kao žanr.

- **porast broja autorskih slikovnica** (onih u kojima su ilustrator i pisac jedna te ista osoba). Izdavaju se slikovnice Manuele Vladić-Maštruko, Pike Vončine, Vjekoslava Voje Radoičića, Stanislava Marijanovića, Svjetlana Junakovića, Zdenka Bašića i drugih.

EMILIJA U ZEMLJI KOTAČA (Pika Vončina). Iznimno vedre, sadržajne ilustracije, u formatu koji lijepo leži u djetetovoj ruci. Priča je zanimljiva do raspleta, a potom se ispuše poput probušena balona koji je lijep i zanimljiv plovio nebom... a onda je nestao u travi. Pohvale za izbor slova jer je to jedina slikovnica koju mogu čitati djeca koja su počela vježbati tu vještinu (a počinju već u vrtiću), pohvale za izbor teme, mnogobrojne zgodno i maštovito razrađene motive, jezičnu dotjeranost.

ČUDOVIŠTA U MUZEJU (Stanislav Marijanović). Stanislav Marijanović našao je za izdavača Muzej Slavonije u Osijeku. Autor dobro poznaje i respektira zadanosti i zakonitosti slikovnice kao žanra te dinamike i dramskog u priči. Njegove su naslovnice (vanjska i unutrašnja), impresumi, posvete, tj. svi prostori slikovnice koje je moguće ispuniti slikom ili tekstom, sadržajni, prepuni zanimljivih detalja, minucioznih skica, mapa, duhovitih komentara. Ovu slikovnicu ne možete pročitati i odgledati u dahu, ona zahtijeva vaše vrijeme i mirno mjesto za proučavanje. Ilustracije neće djeci biti primamljive poput onih koje je Marijanović naslikao u nekim svojim prethodnim knjigama (*Mica Poštarica*, *Knjiga čarobnih formula i dr.*) jer zazivaju odraslije recipijenta. Priča je također zanimljiva, s mnoštvom autorskih aluzija. Problem je jedino u jednomu: komu je ona namijenjena? Tinejdžerima koji najčešće ne poznaju muzeje svojega grada ni mjesta gdje se održavaju izložbe? Teško da će nakon čitanja obući cipele

i zaprašiti u muzej. Odraslima koji su zanemarili kulturne sadržaje u svakodnevnoj utrci za novcem, lakom zabavom i zaboravom? Ili književnim slatkostima koji znaju cijeniti Marijanovićev trud i osobnost te njegovu životnu etiku tolerancije, mirnog suživota i očuvanja zdravog okoliša? Prvi odgovor koji mi se nameće, a vjerojatno mi ga je prišapnulo neko od Marijanovićevih kućnih čudovišta, jest: “Ma pusti, to je svejedno, sve dok želiš na polici imati ovakvu knjigu...”

- porast broja problemskih slikovnica

-s obzirom na nacionalnost ili rasu

PRIČA O VILMI ŠPIGL (Melita Rundek, Dražen Jerabek). Slikovnice koje je oslikao Dražen Jerabek uvijek su doživljaj za sve knjigoljupce. Njegove ilustracije govore zasebnim jezikom i pričaju zasebnu priču, usporedno s pričom onoga koji piše. To je upravo na tragu onoga što slikovnica jest: dvojni diskurs, u kojemu priča ispričana slikama i ona ispričana riječima stupaju u poseban odnos, bilo suradnički, bilo suparnički, bilo onaj koji u kojem se međusobno nadopunjuju... Jerabekove perspektive uvijek su iznenađujuće, govore o osjećajima likova, ili pak pogađaju osjećaje čitatelja. Melita Rundek je pak izuzetna spisateljica. Laća se vrlo osjetljivih tema: zlostavljanja mladih, ovisnosti koje razvijaju dugotrajna sjedenja pred ekranom računala, odnosi između odraslih i djece. Priča o Vilmi Špigl može se shvatiti kao priča o djevojčici koja nije prihvaćena zbog rasnih razloga, ili zbog toga što je drugačija od drugih, ili je to priča o razumijevanju i prijateljstvu.

- s obzirom na teškoće odrastanja

MALI MO (Ana Đokić, Ivana Guljašević). U ovoj slikovnici lako se poistovjetiti s Malim Moom, glavnim likom. Situacije su vrlo konkretne i pozivaju na razgovor, ono što je neizrečeno dočekuje nas na ilustracijama i tu je jako dobra interakcija između autorica. S tatom se malo teže poistovjetiti jer često ne vidi ono što je očigledno. A i ne sviđa mi se što sina zove Mali Mo, kad je tema slikovnice hendikep “biti malen rastom u ovom velikom svijetu”. Dovoljno je što mnogi drugi nemaju razumijevanja.

-s obzirom na neku posebnost u razvoju koja je sastavni dio života ljudi s posebnim potrebama (Down sindrom, autizam, gluhoonijemost, sljepoća)

ŠKOLICE ZA TRATINČICU. Priča je izvrsno nacrtana, iskreno napisana, vidi se da tu nije bilo problema oko međusobnog poticanja dvoje autora. Počevši od korica, koje su posebno sugestivne kad se otvore tako da tvore jednu sliku. I baš zbog toga što je temperament i duhovna ljepota djece s Downovim sindromom, tzv. zemaljskih anđela odlično pogođena, šteta je što su se autori ograničili na jedan kratak doživljaj. O ovoj djeci nema puno literature. Njihova priljubljenost ljudima, njihovi visoki dometi u nekim područjima, njihov zanimljiv unutrašnji svijet, sve to još ostaje skriveno. Ali njihova je prirodna vedrina najvažnija, a to je dočarano ovom slikovnicom. Možda prva u nizu?

NAŠA ZOLA (Nataša Vojnović, Aleksandra Goreta). Udruga slijepih grada Karlovca i Karlovačke županije s likovne strane izdala je slikovnicu koja je vrlo razigrana, intenzivnih

boja. Šteta je da su na naslovnici i posljednjoj stranici (koricama) posve identične ilustracije, pa se njihovim otvaranjem u jednu ne otvara novi vidik, nego se duplicira već nacrtano. Jasno postavljene kategorije male pripovjedačice, koja jednostavnim riječima čitatelju približava perspektivu slijepog tate, lika koji je uvijek uz psa vodiča Zolu, i iznošenje najvažnijih detalja o tomu što je to pas vodič za slijepe – kvalitete su ovog teksta. Ono što je neizrečeno, a može se osjetiti između redaka, jest ljubav između troje protagonista, povjerenje i zajedništvo. Vrlo dobra slikovnica, djeci će sigurno biti zanimljiva i bliska jer govori njihovim jezikom.

DOBAR DAN, CRTAM ...! HELLO, I AM DRAWING...! (Ivan Žižić). Centar za autizam Zagreb, Podružnica Split tiskao je slikovnicu koja je likovno pomno osmišljena i vrlo zanimljiva. Urađena u svijet dječaka, zapravo mladića, koji boluje od autizma, a izuzetno je senzibiliziran za detalje svijeta oko sebe. Njegov dan prepun je dobro poznatih radnji i ljudi u koje ima povjerenje, no na kraju slikovnice postaje jasno da će izostati pomalo očekivana zaokružena priča. Dječak ne doživljuje život u interakciji ljudskih postupaka, osjeća i međusobne komunikacije, nego kao neprestani slijed vizualnih, slušnih, taktilnih, olfaktivnih dojmova koji stoje sami za sebe, u izdvojenosti koju čitatelj doživljuje bolno, ali ne i dječak. Barem se tako čini. Izuzetno ostvarenje, na putu prema razumijevanju autistične djece. Mislim da je trebalo slikovnicu nadopuniti i kojom težom situacijom jer je poznato da autistična djeca znaju osjećati teško objašnjive napade tjeskobe i straha, pa i agresivnosti. Dobro je da je dječakov iskaz potpuno ostao u žargonu, ali mislim da se nije dosljedno poštovao taj idiom.

– porast zanimanja za hrvatsku pučku priču

ZEC, MEDVJED, ČOVJEK I LISICA (Sanja Lovrenčić, Tomislav Zlatić). Riječ je o Biblioteci ETNO PRIČE koja je namijenjena djeci od tri do osam godina. Objavljeno je prvo kolo od pet svezaka, a ilustratori u drugima su Pika Vončina, Ana Kadoić, Ivana Guljašević, Sven Nemet. Knjige su pomno oblikovane u vrlo privlačnu formatu. Brižljivo se odnose prema jeziku i spoju teksta sa slikom. Odabir priča znalački je u odnosu na malenog recipijenta.

DRVOSJEČA TVRTKO I FAZAN IZ NEBESKOGA VRTA (Igor Knižek, Tomislav Tomić). O ovoj slikovnici bit će riječi malo dalje u tekstu.

Ovim kratkim prikazom, mahom pozitivnih fenomena koji obilježuju posljednje godine razvoja nacionalne slikovnice za djecu, osobito raznolikosti tematike, ni slučajno nisu iscrpljene sve teme. Svake godine na natječaj za "Ovcu u kutiji" stiže do četrdesetak slikovnica. Treba reći da neke koje sam navela u prethodnom tekstu nisu ni pristigle na taj natječaj, što je uistinu šteta. Neke od navedenih dobile su i nagrade, no podatke o tomu, kao i godine izdanja te imena njihovih izdavača, lako je naći. Ovom prilikom nisam ih navodila. Prošle godine pokušala sam rezimirati situaciju u našem slikovničkom izdavaštvu na osnovu pristiglih slikovnica na natječaj pa je tijekom dodjele nagrade nastalo i pismo koje je pročitano na svečanosti u sklopu Interlibera. U cijelosti ga možete pročitati u nastavku.

Pismo članice prosudbenog povjerenstva Nagrade „Ovca u kutiji“

Dragi autori slikovnica i svi sudionici dodjele nagrade „Ovca u kutiji“ za 2011. godinu!

Kao članici prosudbenog povjerenstva, jako mi je žao što ne mogu nazočiti dodjeli ovogodišnje nagrade. Zato sam vam napisala pismo u kojem želim nešto reći o ovogodišnjoj produkciji. Mnoge lijepe pohvale kad je riječ o ispreplitanju teksta i slike, zavrijedile su upravo sljedeće slikovnice:

KAKO JE SNIJEG PAO (Bruno Kuman, Ivana Guljašević) Ovu slikovnicu obožava moja kći vrtičke dobi, i rekla mi je da sa mnom neće više progovoriti ako je prvu ne pohvalim. Nisam se bunila. Zanimljiva i maštovita priča, dobro oslikana, poznata već iz crtanoog filma. Dakle, slikovnica koja prenosi prizore iz crtanoog filma, koji je i priložen na CD-u na posljednjoj stranici. Ova serija je zavrijedila i pohvalu zbog dobrog izbora vrste slova - čitko, bez ukrasa, djeca koja kreću u pustolovinu čitanja dobivaju veliki poticaj, jer nema malih tiskanih slova. Ilustracije najbolje i najduhovitije od svih u toj seriji.

SJEVEROZAPADNI VJETAR O vilenjacima i elementarnim bićima sjeverozapadnog dijela Medvednice pa do Samoborskog kraja (Zdenko Bašić). Djeca će je prelistati, zaokupit će ih najviše vizualno. K tome, nadahnutu kritiku Koraljke Jurčec Kos trebalo je staviti na kraj, a ne na početak. Za prve stranice posve je dovoljna izuzetno poetska uvodna riječ Lidije Bajuk. I to bi bila jedina omaška Bašićevog autorskog djela. Knjiga je izuzetna, inspirativna, kontemplativna, jezovita. Daje posve autorsku vizuru u čaroban, tajnoviti svijet pučke predaje. Mali bijeli vilenjaci pomalo nalikuju na šumske duhove iz proslavljenog crtanoog filma Princeza Mononoke, ali tamo su oni samo pratitelji velikog boga Proljeća, a Bašić im je u svojoj likovnoj imaginaciji dao više autonomnosti i raznolikosti. Ima i utjecaja groteske animiranih likova Tima Burtona i Henryja Selicka. Ova je knjiga vrlo ozbiljna, pomalo i tužna. Izuzetno zanimljiv spoj više tehnika, što je Zdenko Bašić pokazao već u slikovnici Alisa u Zemlji čudesa i ilustracijama za Priče iz davnine. Knjiga poziva na tihi povratak prirodi, na osluškivanje unutarnjih glasova i onih oko nas, na obraćanje pažnje duhovnosti.

GOSPODIN OTTO I STARI NASLONJAČI (Dražen Jerabek, Dubravka Pađen-Farkaš) Izuzetno zanimljiv Dražen Jerabek nije razočarao ni u ovom slučaju. Ilustracije su mu domišljene, uzbudljive, ostvaruju ujednačenu atmosferu kojom „diše“ slikovnica. Možda malo u pretamnoj skali (originali su vjerojatno svjetliji). Priča mjestimice pobuđuje maštu i radoznalost, ali se pomalo spotiče u nedorečenostima, nemotiviranim prijelazima i, bojim se, sentimentalnosti koja ne pripada ovom vremenu. Svejedno, likovnoj strani, ideji priče i cjelokupnom dizajnu ove slikovnice treba odati dužno poštovanje. Držim je u vitrini u predsoblju, da me smiri i raspoloži kad se uvečer umorna vraćam kući...

PLAMENKO U LOVU NA MAMUTA (Mladen Kopjar, Ivica Stevanović) Odnos teksta i slike vrlo uravnotežen, ilustracije uspijele negoli tekst kojemu nedostaje jača duhovita nota. Ilustracije uspijevaju pokazati nešto od života pravoga špiljskog čovjeka, donijeti atmosferu života osvijetljenog bakljama i okruženog divljom prirodom. A sve to bez pedagogiziranja i dociranja.

TAJNE I ZGODE NESTAŠNE VODE (Aljoša Vuković, Branka Hollingsworth) Slikovnica oslikana s puno duhovitih detalja, dosta dobro poetizirana i dobro poantirana. Zna se i kome je namijenjena. Djeca predškolske dobi uživat će u njoj.

DRVOSJEČA TVRTKO I FAZAN IZ NEBESKOGA VRTA (Igora Knižek, Tomislav Tomić) Izuzetno zanimljivo oslikana slikovnica, plijeni poglede i potiče na češće listanje i razgledavanje. Format je vrlo dobar i odgovara žanru. Priča je napisana u specifičnoj atmosferi pučkog pripovijedanja, iako u standardnoj književnoj riječi. Zanimljiva je poanta. Jedna od rijetkih slikovnica u kojoj nije tako velika razlika u kvaliteti slike i teksta.

ZAŠTO VOLIM IĆI NA SPAVANJE (Ana Kadoić) Vrlo zanimljiva slikovnica, naročito roditeljima koji imaju djecu od šest godina koja neće spavati u svom krevetu ili neće sama spavati u sobi. Jedna od najboljih slikovnica inače plodne autorice, jer je tema u suglasju s njezinim stilom.

SREĆA DO NEBA Dobar spoj raskošne ilustracije i poante. Mnogstvo detalja koje djeca s veseljem mogu komentirati. Brankica Blažević i Manuela Vladić-Maštruko ostvarile su dobru slikovnicu, baš zbog specifične harmonije koja ne teži pretjeranoj pretencioznosti teksta u odnosu na sliku. Jer, teško je tekstom dostići raskoš slikaričinih ilustracija.

KUĆNA ČUDOVIŠTA ilustrirani priručnik – tom 3 (Stanislav Marijanović) Na jednakoj je razini, kako likovno, tako i književno, kao i prethodna dva „toma“. Užitek za gledanje, čitanje i prelistavanje. Rekla bih, literarno još zrelije i djeci bliže negoli prethodne dvije slikovnice.

Eto, to bi bile slikovnice koje ove godine imam potrebu posebno pohvaliti, jer sam kao čitateljica i kritičarka posebno uživala u njima. Napominjem da ću s cjelokupnom produkcijom koja je ove godine pristigla na natječaj upoznati i svoje studente na Učiteljskom fakultetu, ali ću prosudbu taj puta prepustiti njima. Neću se uplitati, niti navijati. Zanima me kakav će biti ishod, jer se pokazalo već ranijih godina da studenti, jednako kao i djeca, često imaju drugačije vizure i drugačiji doživljaj.

A sada je potrebno reći nešto i o ovogodišnjoj produkciji umjetničke slikovnice u cjelini:

Djeca i njihovi odrasli u današnje doba očekuju od umjetničke slikovnice puno vizualnih detalja koji nadopunjuju, komentiraju ili čak mijenjaju smisao priče ili pjesme, duhovitu i intrigantnu komunikaciju slika/tekst, nešto što nisu vidjeli na ekranima niti na zaslonima računala, mogućnost za maštanje na osnovu ponudjenog. Slikovnica kao žanr pruža silne mogućnosti. Ako autori ne istražuju te mogućnosti, onda nastaju slikovnice u kojima nema neočekivanog, nema maštovitih iznenađenja, nema umjetničke polifonije (rečeno jezikom glazbe). Takve slikovnice ne smatram dovršenim, niti cjelovitim umjetničkim djelima.

Ako bismo kao kriterij uzeli gore navedeno, velika većina slikovnica pristiglih na ovogodišnji natječaj bile bi zapravo nedovršeni radovi. Svi poznamo pjesmu „Zeko i potočić“ Branka Mihaljevića, i vjerujem da su mnogi od nas intimno vezani uz nju. Bila sam jako zadovoljna kad sam vidjela da je ova prekrasna pjesma dobila konačno svoju slikovnicu.

Međutim, iako je pjesma dobila slikovnicu, lijepe ilustracije samo prate tekst i u svemu su mu podložne. U svemu očekivane. Nisam doznala kako u svom srcu ili imaginaciji tu pjesmu vidi likovna umjetnica. Tako je i s jednako poznatom i omiljenom pjesmom „Tata kupi mi auto“ Mire Dupelj, pjesmom moga djetinjstva. Neprilike u koje upada tata koji nastoji svojoj miljenici kupiti sve što ona zamisli bile su predmetom veselih igara i razgovora kad sam bila djevojčica... a opet, likovni komentar, duhovita vizualna „pričica“ koja bi pjesmu preselila u posve individualne prostore duha— izostala je.

Osvrnula sam se na ove dvije slikovnice jer te pjesme već generacijski nose određenu težinu i odgovornost, ali moglo bi se puno sličnoga reći za veliku većinu ovogodišnje produkcije. Najčešće slike najdoslovnije ilustriraju tekst i u njegovoj su službi.

Još nešto: izgleda da kronično nedostaje dobrih tekstova za slikovnice, a na prosudbu je pristiglo i nekoliko knjiga koje uopće nisu slikovnice već zbirke priča i pjesama, čak jedan roman.

Od srca se nadam da su svega toga svjesni oni koji upravo smišljaju i stvaraju slikovnice za narednu “Ovcu u kutiji”, i da sljedeće godine neće biti samo desetak ostvarenja koja ćemo uvijek nanovo željeti otvoriti, gledati i čitati. No, dosta jadikovanja! I desetak je, priznat ćete, lijep broj: četvrtina pristiglih slikovnica za natječaj.

U svakom slučaju, hvala svim autorima na radu i trudu. Želim vam sve bolje i bolje slikovnice!

Srdačni pozdrav od Diane Zalar

U Zagrebu, za Martinje, 2011.

Prema budućnosti hrvatske slikovnice

U promišljanju o slikovnici kao žanru vidljivi su veliki pomaci prema naprijed kod nekolicine umjetnika. U ovome radu donijela sam mali izbor slikovnica koje svjedoče o mijenama tema, stilova i pristupa u suvremenom nastajanju hrvatskih slikovnica. Naravno, ima ih još, no rad bi bio puno, puno dulji da ih sve nabrojim i komentiram. Na početku sam spomenula slikovnice Tomislava Torjanca kojega nadahnjuju pjesme naših kanonskih autora. Već dvije godine za redom dobio je za njih Nagradu Grigor Vitez. Ove godine pridružio mu se i Zdenko Bašić. Moglo bi se reći da nedostatak književnih tekstova za slikovnice zapravo ne postoji, jer se uvijek nanovo možemo vratiti provjerenim književnim djelima ili pučkom pričanju i iskušati svoju imaginaciju.

Pismo koje sam uputila na svečanost proglašenja i dodjele Nagrade „Ovca u kutiji“ za 2011. godinu govori i o nekim problemima koji koče svestraniji razvoj hrvatske slikovnice. Njima bi se mogli pribrojiti i sljedeći: ne poklanja se dovoljno pažnje dizajnu, uklanjanju nepotrebnih bjelina, ispunjenosti i sadržajnosti zalista, djela u cijelosti. Ponavljaju se iste ilustracije na nekoliko stranica, ili se ne misli da bjelina stranice u slikovnici također nosi značenje. Nisu rijetke slikovnice koje nemaju pažljivu lekturu i korekturu. Znaju bolovati od problema čitateljske primjerenosti. Kome se obraćaju? Ne

bih znala. Djeci su dijelom nerazumljive zbog aluzija na gospodarske i druge prilike, a odraslima nisu dovoljno „odrasle“. Za neke ilustratore bilo bi dobro da uspore tempo, pa umjesto da oslikavaju tri do četiri slikovnice u godini, bilo bi bolje da naslikaju jednu ali vrijednu. Da prestanu „odrađivati posao“. Ponekad ilustrator započne vrlo dobro, ali izgubi smisao i volju za rad, jer ga ne stimulira tekst. U suvremenom slikovničkom svijetu na posljednjoj stranici slikovnice često piše u kojim je slikovnim tehnikama rađena, kako bi čitatelj imao tu informaciju (vrlo važnu). Apeliram da se to počne činiti i u našoj zemlji, jer je sve teže prema ilustraciji zaključiti u kakvoj je tehnici stvarana, budući da postoji puno kombiniranih tehnika.

Nakon svega rečenog, vjerujem da je i najmanje obaviještenom čitatelju jasno kako je slikovnica žanr neizmjereno bogat potencijalom (u kojemu se kriju i zamke), neizmjereno tajnovit i zanimljiv, a shodno tome sigurno ima i sjajnu budućnost. Hrvatska je zemlja mnoštva talentiranih ilustratora i pisaca, od kojih su se mnogi već afirmirali i izvan granica domovine. Na njima je da i dalje istražuju i upoznaju mogućnosti žanra koji stvaraju. Na nama je da budemo svjedoci i uživatelji budućnosti hrvatske slikovnice.